

UDK važnije, svi su se suočili sa jednim (ne)očekivanim neprijateljem ubrzo nakon toga – verskim revivalizmom i verskim kontrarevolucijama. Zašto sekularni pokreti, koji su uspeli da izdejtstvuju nezavisnost i državnost Indije, Izraela i Alžira, nisu bili u stanju da reprodukuju svoju političku kulturu par generacija nakon revolucije? Kako su i zašto verski pokreti uspeli da dovedu u pitanje to dostignuće nakon, okvirno, 25-30 godina od sticanja nezavisnosti? U ovoj knjizi, verovatno njegovoj poslednjoj, Volcer pokušava da objasni taj svojevrсни „paradoks nacionalnog oslobođenja“.

Odmah se da uočiti da se Volcer bavi Indijskim nacionalnim kongresom, jevrejskim pokretom Cionizma i alžirskim Frontom nacionalnog oslobođenja. Prema autoru, to su tri sekularna pokreta posvećena čisto sekularnim projektima. Ali iako sekularni po prirodi, oni nisu zanemarivali versku pripadnost naroda kojeg su hteli da oslobode. Citirajući Nehrua (*The Discovery of India*), Hercla (*Die Judenstaat i Old-New Land*), pa i govore Ben Guriona, praćenih primerima Ahmeda Ben Bele, prvog predsednika Alžira, autor jasno pokazuje da su svi oni bili svesni verskog zanos koji postoji u njihovim državama ali i da su ga ignorisali, što se kasnije

Marko Veković*
Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka

Michael Walzer, The Paradox of Liberation, Secular Revolutions and Religious Counterrevolutions

Yale University Press, 2015, pp.
XIV+172

Po čemu su slični Indija, Izrael i Alžir? Na prvi pogled, i ne baš po mnogo čemu. Međutim, Majkl Volcer se ne bi složio sa tim. Jedan od najistaknutijih političkih mislilaca našeg doba, profesor Univerziteta Kolumbija, smatra da ova tri slučaja ipak dele jedan interesantan obrazac: svi su nastali nakon Drugog Svetskog rata na krilima sekularnih revolucija i još

* marko.vekovic@fpn.bg.ac.rs

pokazalo kao pogrešno. Volcer objašnjava da je to zato što su svi verovali će postepeno doći do opadanja verskog zanosa i povlačenja religije u sferu privatnog, odnosno sekularizacije. Za Volcera to nije ništa čudno: lideri pokreta za oslobođenje su bili školovani najčešće na zapadnim univerzitetima gde je proces sekularizacije uzeo maha i tvrdi da je ta činjenica svakako uticala na njihovo kasnije političko delovanje. Posledično, pripadnici verskih zajednica nisu bili uključeni u projekat „nacionalnog oslobođenja”.

Čitanje knjige jasno ukazuje na činjenicu da Volcer najbolje poznaje slučaj Izraela (napisao je i nekoliko uticajnih izvora o jevrejstvu i politici, recimo *The Jewish Political Tradition*, 2000; *In God's Shadow: Politics in the Hebrew Bible*, 2012). Ali i pored toga, postavlja se pitanje da li je potpuno tačno tvrditi da je Cionizam kao pokret bio apsolutno sekularan, ili da je država Izrael nakon formiranja bila sekularna? To je u najmanju ruku upitno. Da, ultra-ortodokсни Jevreji su bili protiv cionizma, ali isto tako je i bilo religioznih Jevreja koji su podržavali pa i bili u samom pokretu od samog početka. Štaviše, nakon formiranja države Izrael, uspostavljene su važne verske institucije koje kontrolišu pitanje braka i bračnih zajednica a koje postoje i dan-danas. I na samom kraju, „Zakon o povratku”, kojim se određuje ko se može useliti u državu Izrael i dobiti državljanstvo je jasno obojen verskim motivima. Analiza slučajeva Indije i Alžira je u neku ruku kraća, pa samim tim dosta pitanja ostaje otvoreno za diskusiju.

Kompleksnost društveno-političkih i verskih odnosa u Indiji odmah nakon oslobođenja baca sumnju na olaku ocenu o sekularnosti. Pogotovo što je ocena zasnovana generalno na Nehruovim stavovima. Pored toga, čini se i da je akcenat stavljen samo na dominantnu religiju Indije, hinduizam, te da je mesto i uloga muslimanske zajednice zapostavljena. Alžir je izabran kao primer iz islamskog sveta koji ilustruje Volcerov paradoks. Međutim, treba istaći da je slučaj Alžira specifičan jednog važnog razloga. Naime, Alžir nije demokratija, za razliku od Izraela i Indije. Ako se „političko oslobođenje” razume i kroz prizmu demokratizacije, onda je pred Alžirom dug put. Ta činjenica zahteva jednu dublju analizu odnosa islama i demokratije, koju Volcer, kako se čini, namerno izbegava.

Poslednje poglavlje knjige je posvećeno izuzetku od „pravila” da sekularnu revoluciju prati verska kontrarevolucija – to je slučaj Sjedinjenih Američkih Država. Kako sam kaže, pitanja studenata i studentkinja su ga inspirisala da napiše i ovaj postskript. Kao što je poznato, tridesetak godina nakon borbe za oslobođenje i sticanja nezavisnosti, i u SAD se pojavio pokret verskog revivalizma. U literaturi se taj pokret naziva „Second Great Awakening”. Ali, američki Ustav i čuveni Prvi Amandman koji garantuju sekularizam SAD-a nikada ustvari nisu bili pod znakom pitanja. Zašto? Volcer sugerije da treba tražiti odgovor u samoj prirodi protestantizma i religioznosti Amerikanaca – radikalni individualizam je doveo do razvitka velikog broja verskih denominacija,

verskog pluralizma i tolerancije dok uspostavljeni sekularizam predstavlja najbolji okvir za njihovo delovanje. To je ono što razlikuje slučaj SAD od ostala tri slučaja iz ove knjige.

Na samom kraju treba istaći da ova knjiga, i pored nekoliko zamerki, treba da bude obavezno štivo za sve one koji se interesuju za odnos religije i politike u najširem mogućem smislu. Ona počiva na liberalnoj kritici verskih tradicija koja u isto vreme uzima u obzir značaj i vrednosti

istih, i sa sobom nosi poruku da će radikalni sekularni pokreti biti osuđeni na propast ukoliko ne shvate da moraju i treba da uključe i pripadnike verskih zajednica, umesto da ih izopšte. U skladu sa tim, ova kratka knjiga može poslužiti kao korisno „uputstvo za upotrebu” za neke druge projekte nacionalnog oslobođenja u svetu, procesa za koji Volcer kaže da je još uvek u toku.